

ЕВОЛЮЦІЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Розглядається поняття інформації, її значення та роль в економіці. Дається визначення економічної інформації, аналізуються знання як продуктивна сила та розглядаються типи знань. Розглянуто інформаційні революції та їх вплив на розвиток суспільства. Показано вплив інформації на розвиток економіки та зміну ролі інформації у контексті розвитку суспільства.

Рассматривается понятие информации, ее значение и роль в экономике. Дается определение экономической информации, анализируются знания как производительная сила и рассматриваются типы знаний. Рассмотрены информационные революции и их влияние на развитие общества. Показано влияние информации на развитие экономики и изменение роли информации в контексте развития экономики.

We consider the concept of information, its importance and role in the economy. Defines economic information, analyzes knowledge as a productive force, and discusses types of knowledge. Considered the information revolution and its impact on society. The influence of information on the economy and the changing role of information in the context of economic development.

Ключові слова: інформація, економічна інформація, знання, інформаційна революція, інформаційне суспільство.

Активне запровадження інформаційних процесів та технологій в економічну діяльність суспільства потребує детального та всебічного аналізу такого поняття, як інформація.

Інформація є важливою категорією для багатьох наук, зокрема таких як кібернетика, соціологія, психологія, філософія, економіка та інших. Це зумовлює велике розмаїття визначень даного поняття залежно від контексту, у якому воно вживається.

Дослідженнями у даному напрямку займалися такі вчені, як Д.Белл, В.Л.Іноземцев, Л.Г.Мельник, Е.Тоффлер, А.А.Чухно. У своїх роботах вони розглядали еволюцію суспільства та економіки, зокрема роль інформації та пов'язаних з нею технологій у розвитку суспільства.

Проте необхідно зазначити, що на даний час вплив інформації на економіку є недостатньо вивченим та потребує особливої уваги. Адже суб'єкти господарської діяльності, зокрема наукоємні підприємства, що працюють у галузі цивільної авіації, потребують більш повних та об'єктивних даних про інформацію та знання, а отже і про управління ними у своїй діяльності.

Цілями даної роботи був аналіз поняття інформації з точки зору його еволюції у контексті розвитку світової економічної думки, визначення та розмежування понять «економічна інформація» та «знання». Проаналізовано поняття інформаційних революцій та їх вплив на розвиток суспільства. Розглянуто процес переходу до інформаційного суспільства та його головні риси.

Враховуючи місце, яке інформація посідає у сучасній економічній системі, ми вважаємо за необхідне встановити історичні передумови еволюції та роль інформації в економіці, зокрема в такій наукоємній галузі, як авіабудування. Тим не менш, для аналізу поняття «інформація» важливим є визначення сутності та особливостей даного поняття.

За визначенням філософського енциклопедичного словника, слово «інформація» походить від латинського *informatio*, що в перекладі означає відомості, роз'яснення [1].

У свою чергу латинське *informatio* походить від *informo*, яке розумілось у двох значеннях. По-перше, у значенні «формувати, надавати вигляду», по друге, – «навчати, виховувати».

У законі України «Про інформацію» поняття інформації має наступне визначення: «Інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [2].

Інформація визначається і як наукове поняття, суть якого полягає в обміні повідомленнями між людьми, людиною та технікою, між технічними засобами [3].

У контексті економіки існує поняття економічної інформації, яку трактують як інформацію про суспільні процеси виробництва, обміну, розподілення, накопичення та споживання матеріальних й інших благ. Це ті повідомлення, знання, які беруться з економічних даних [4].

Основним ресурсом для економіки стають інформація та знання. Інформація починає приносити бажаний ефект від свого застосування лише у тому випадку, коли вона перетворюється на знання. За П.Друкером, знання – це здатність людини застосовувати інформацію до конкретної роботи [5].

Американський вчений Д. Белл виділяє п'ять типів знань:

1. Практичні знання, що можуть бути використані у роботі, рішеннях або діях: професійні; підприємницькі; знання навичок фізичної праці; знання у галузі ведення домашнього господарства.
2. Інтелектуальні знання.
3. Непотрібні або розважальні знання.
4. Духовні знання.
5. Небажані знання [6].

Хоча інформація не в усі часи посідала те місце, яке вона посідає у сучасному суспільстві, ми можемо говорити про те, що поняття інформації має давню історію. Феномен інформації є недостатньо вивченим, що ускладнює процес вивчення та всебічного аналізу даного поняття.

За таких умов, на нашу думку, важливим завданням є визначення місця, яке займає інформація у сучасній економічній формації, що зумовлено необхідністю правильного розуміння особливостей сучасної економіки, а як наслідок, і розробки стратегії для розв'язання тих або інших економічних проблем. А це, у свою чергу, неможливо без вивчення основних засад розвитку суспільства, аналізу принципів та положень, за якими цей розвиток відбувається.

Згідно з теорією інформаційних революцій А.І.Ракітова, в історії людства відбулось п'ять інформаційних революцій. Під час першої з них розповсюджувалася та впроваджувалася у діяльність і свідомість людини мова. Змістом другої інформаційної революції стало винайдення писемності, а третьої – винайдення книгодрукування. Таким чином саме вона зробила інформацію та знання продукцією масового вжитку. Четверта інформаційна революція полягала у застосуванні електричної апаратури та заснованих на електричній енергії

пристроїв для швидкого та масового розповсюдження інформації та знань. П'ята інформаційна революція включає у себе наступні ознаки: створення швидкісних обчислювальних пристроїв (у тому числі персональних); створення, постійне наповнення та розширення великих автоматизованих баз даних та знань; створення і швидке зростання трансконтинентальних комунікаційних мереж [7].

На відміну від А.І.Ракітова, англійський соціолог і футуролог Елвін Тоффлер виділяє три «хвилі» у розвитку людства. Перша хвиля – аграрна – відбулась при переході до землеробства, другою хвилею стала індустріальна при переході до класичного капіталізму і третя хвиля, яку Е.Тоффлер називає інформаційною, відбулась при переході до суспільства, заснованого на знаннях [8].

Один з авторів постіндустріальної теорії Деніел Белл у своїй роботі «Прийдешнє інформаційне суспільство» також виділяє три етапи у розвитку суспільства: доіндустріальне, індустріальне та постіндустріальне. Постіндустріальна теорія велику увагу приділяє технологічному розвитку суспільства, але водночас аналіз суспільного устрою на певних етапах його розвитку та відмова від надання класових оцінок дозволяє даній теорії бути провідною у вивченні розвитку суспільства.

На думку Д.Белла, першою інформаційною революцією стало винайдення парової машини. Завдяки силі пари були досягнуті великі технологічні нововведення.

Другу технологічну революцію Д.Белл пов'язує з розвитком електрики та хімії. Це, у свою чергу, відкрило перспективу нових форм децентралізації виробництва, що було неможливо в умовах, коли машини з метою мінімізації втрат парової енергії групувалися на фабриках. Електрика також дала нове джерело світла, яке змінило нічний і денний ритм людського життя. Використання електрики дозволило передавати кодовані повідомлення по дротах і трансформувати голос в електричні сигнали, що зумовило появу радіо та телефону. Хімія вперше дала можливість створювати синтетичні матеріали, яких не існує в природі.

Сьогодні, як зазначає Д.Белл, відбувається третя технологічна революція – інформаційна.

Новий переворот у системі виробництва, на відміну від попередніх, має дещо іншу структуру. Якщо промислова революція полягала у використанні машин для виконання фізичної роботи, а розумова діяльність вважалася непорушною прерогативою людського інтелекту, то сучасна науково-технічна революція створює комп'ютери, які з неможливою для людини продуктивністю виконують елементи саме розумової діяльності.

Подібно до того, як в результаті промислового перевороту було започатковано конвеєрне виробництво, яке підвищило продуктивність праці і підготувало умови для виникнення суспільства масового споживання, так і тепер повинно виникнути потокове виробництво інформації, що забезпечить відповідний соціальний розвиток [6].

Загалом процес зміни значення інформації у господарському та політичному житті суспільства можна представити у вигляді таблиці 1 .

*Зміна ролі інформації у процесі розвитку людства**

Етап розвитку суспільства	Основний виробничий ресурс	Роль інформації у суспільстві	Спосіб обробки та передачі інформації	Характер інформаційних потреб
Доіндустріальне	Сировина, первинні умови виробництва	Інформація не відіграє помітної ролі	Усне та письмове мовлення	Військова галузь, управління державою
Індустріальне	Енергія	Як додаток до промислового виробництва	Масове книгодрукування, зародження інтерактивних засобів комунікації	Наука, культура
Інформаційне	Інформація	Головна продуктивна сила суспільства	Інформаційно-комунікаційні технології	Всі сектори економіки

*Джерело: розроблено автором

З поданої вище таблиці можна дійти того висновку, що інформація на всіх етапах розвитку людства відігравала певну роль. У примітивному з точки зору розвитку технологій доіндустріальному суспільстві інформація не займала суттєвого місця. Інформацією виступали знання, які необхідні були людям для існування.

Економічною детермінантою індустріального суспільства стала промисловість, з розвитком якої значення інформації у суспільстві зростало. В індустріальний період прискорився розвиток науки, час від винаходу технології до її впровадження значно скоротився. Також зростала кількість людей, що мали освіту. Разом це призводило до підвищення значення інформації у суспільстві.

Проте лише з середини ХХ ст. інформація почала займати провідне місце у суспільстві. Змінилась частка працюючих у різних секторах економіки на користь тих сфер, що не пов'язані безпосередньо з виробництвом матеріальних речей. Інформація почала відігравати роль провідної продуктивної сили суспільства. Причому на відміну від інших продуктивних сил, інформація – це єдиний ресурс, обсяг якого не зменшується у процесі використання.

Як наслідок, ми можемо стверджувати, що у другій половині ХХ ст. розвинуті західні країни світу перейшли до постіндустріального або інформаційного суспільства. У 1973 році Д.Белл у своїй роботі «Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования» запропонував концепцію переходу до постіндустріального суспільства [6].

Термін «інформаційне суспільство» був запропонований професором Токійського технологічного інституту Ю.Хаяші. Пізніше термін у своїх роботах застосували Ф.Махлуп та Т.Умесао. Теорія інформаційного суспільства, у свою чергу, була розвинута такими авторами, як М.Порат, Й.Масуда, Т.Стоуньєр [9].

Щодо використання понять «постіндустріальне суспільство» або «інформаційне суспільство», доцільно взяти до уваги думку Д.Белла про конвергенцію ідей постіндустріалізму та інформаційного суспільства. Вираз «інформаційне суспільство» у Д.Белла – це нова назва для постіндустріального суспільства, що підкреслює не його положення у послідовності ступенів суспільного розвитку, а основу визначення його структури – інформацію. Інформаційне суспільство, згідно з Д.Беллом, володіє всіма характеристиками постіндустріального суспільства, втім саме в інформаційному суспільстві надається більше значення не

стільки електронно-обчислювальній техніці, скільки конвергенції електронно-обчислювальної техніки та засобів зв'язку [10].

Зокрема, у своїй роботі «Інформаційна економіка» український вчений Л.Г.Мельник наводить наступне визначення:

«Інформаційне суспільство – це соціально-економічна формація, в якій виробництво і споживання інформації складає основу економічної системи і соціальної структуризації суспільства» [11].

Втім, стосовно визначення поняття «інформаційне суспільство» необхідно зауважити, що у літературі існує достатня кількість концепцій, які по-різному тлумачать дане поняття. Проте всі дослідники, котрі працюють у даному напрямі, погоджуються з думкою, що головною ознакою такого суспільства є провідна роль інформації та знань.

Підсумовуючи вищесказане, ми можемо стверджувати, що категорія інформація у всі часи була невід'ємною частиною суспільства. Але лише з початку з ХХ ст. інформація зайняла у суспільстві місце провідної продуктивної сили та ресурсу.

Таким чином, перехід до інформаційного суспільства був тривалим процесом, під час якого змінювалась структура виробничих сил, розвивалися інформаційно-комунікаційні технології, змінювалась роль інформації та знань в економіці. Своєрідною межею індустріального і постіндустріального суспільств доцільно вважати 1991 рік, коли у США інвестиції в інформаційні технології перевищили капіталовкладення у виробничі технології і склали 112 і 107 млрд. дол. відповідно.

Доконаним фактом є те, що у розвинутих країнах світу на даний момент сформоване так зване інформаційне суспільство. Характерною рисою такого суспільства є використання інформації як продуктивної сили та фактору виробництва водночас. Це у свою чергу зумовлює необхідність детального та всебічного вивчення феномена інформації та безпосереднього значення інформації для економіки на макро- та мікрорівні.

Список використаних джерел:

1. Философский энциклопедический словарь. - М.: Инфра, 2001. - 576 с.
2. Про інформацію : Закони України від 02.10.92 № 2658-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 48. - с.651.
3. Абрамов С.И. Инвестирование. - М.: Центр экономики и маркетинга, 2000. - 440 с.
4. Экономико-математический словарь: Словарь современной экономической науки. - 5-е издание, переработанное и дополненное.- М.: Дело, 2003. - 520 с.
5. Друкер П. Ф. Управление, нацеленное на результаты: Пер. с англ. М.: Технологическая школа бизнеса, 1994 - 200 с.
6. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Даниел Белл; перевод с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. - М. : АКАДЕМІА, 1999. - 956 с
7. Ракитов А.И. Информация, наука, технология в глобальных исторических измерениях. М.: ИНИОН РАН, 1998. 104 с.
8. Тоффлер О. Третья волна. М.: АСТ, 1999. 360 с.
9. Machlup F. The production and Distribution of Knowledge in the Unated States. Princeton, 1962; Dordick H.S., Wang G. The Information Society: A Retrospective View. Newbury Park — L., 1993.
10. Белл Д. Социальные рамки информационного общества. Сокращ. перев. Ю. В. Никуличева// Новая технократическая волна на Западе. Под ред. П. С. Гуревича. М., 1988, с. 330
11. Мельник Л. Г. Информационная экономика: Учебное пособие / Л. Г. Мельник. - Сумы: Университетская книга, 2003. - 288 с.